

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2025-1-28>

Володимир ФЕДЧЕНКО

кандидат юридичних наук, доцент

(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,

м. Дніпро, Україна)

mixayluz@ukr.net

Ілона КАГДІНА

курсант

(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,

м. Дніпро, Україна)

Ilona.fed@icloud.com

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті досліджується питання щодо відшкодування потерпілому, цивільному позивачу шкоди, завданої внаслідок вчинення кримінального правопорушення. Вказані питання стосуються не лише реалізації права потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди, але й забезпечення справедливості у кримінальному провадженні в цілому.

У дослідженні увагу приділено правовим аспектам щодо порядку відшкодування, компенсації такої шкоди, правозастосовної практики, яка склалася з цього. Висвітлено основні положення, на яких базується відшкодування шкоди, а також права та обов'язки окремих учасників кримінального провадження у цьому контексті. Здійснено аналіз вітчизняних та міжнародних правових актів, рішень Європейського Суду з прав людини з цього питання. Досліджено порядок забезпечення виконання рішень з відшкодування та компенсації потерпілому, цивільному позивачу завданої кримінальним правопорушенням шкоди. Опрацьовано судову вітчизняну практику, яка свідчить про різні підходи, що склалися в сфері кримінального судочинства з питань відшкодування шкоди завданої внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

Наголошено на проблемних аспектах, які виникають під час реалізації права на відшкодування шкоди, робляться висновки щодо необхідності внесення змін та доповнень до чинного законодавства, з метою вдосконалення ефективності існуючих правових норм щодо відшкодування шкоди завданої кримінальним правопорушенням в кримінальному провадженні.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, провадження, потерпілий, цивільний позивач, цивільний позов, завдана шкода, відшкодування, компенсація шкоди, підозрюваний, обвинувачений, цивільний відповідач, орган досудового розслідування, прокурор, суд.

Постановка проблеми. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок вчинення кримінального правопорушення, є важливою складовою системи правосуддя, яка спрямована

на відновлення порушених прав потерпілого (цивільного позивача) та забезпечення справедливої судової справи. Нажаль, однією з основних проблем з цього, є недосконалість існуючих правових механізмів, що регулюють питання відшкодування шкоди. В Україні існують норми, які передбачають можливість відшкодування шкоди, проте вони часто є нечіткими, іноді колізійними та потребують певного доопрацювання.

Вказана проблематика полягає ще й у складності практичної реалізації норм кримінального процесуального законодавства, оскільки правовий механізм щодо реалізації положень з відшкодування у кримінальному провадженні шкоди, завданої злочинцем, тісно пов'язаний з нормами цивільного законодавства, які мають свої особливості. А тому, навіть якщо кримінальна процесуальна регламентація в окремих аспектах є достатньо визначеною, на практиці, через недосконалість цивільно-правових норм, потерпілі у кримінальному провадженні часто зіштовхуються з труднощами щодо можливості отримання ними відшкодування або компенсації за завдану кримінальним правопорушенням шкоду. Вказані аспекти викликають необхідність більш детального дослідження окреслених питань.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Питання щодо відшкодування шкоди в кримінальному провадженні, не зникають з поля зору науковців та не втрачають своєї актуальності. У цьому напрямку дослідження здійснювалися багатьма вченими, такими як: Азаров Ю.І., Алімов К.О., Глов'юк І.В., Дрозд В.Г., Дубович О.В., Єна І.В., Кальян О.С., Лобойко Л. І., Паршин Ю., Письмений Д.П., Попелюшко В. О., Санакоєв Д.Б., Сірий М.І., Тertiшник В.М., Шведенко П.Ю., Шумило М.Є. та ін. Проте праці озвучених вчених були присвячені окремим правовим аспектам щодо відшкодування шкоди в кримінальному провадженні, та у переважній більшості без урахування сучасних реалій, пов'язаних зі збройною агресією росії проти України.

Метою статті є висвітлення проблемних питань щодо відшкодування шкоди у кримінальному провадженні, завданої внаслідок вчинення кримінального правопорушення, та внесення пропозицій з вдосконалення правових положень щодо реалізації забезпечення відшкодування, компенсації шкоди потерпілому, цивільному позивачу, завданої кримінальним правопорушенням та безпосереднього її відшкодування, компенсації.

Для досягнення мети необхідно вирішити такі завдання: здійснити аналіз кримінального процесуального, цивільного законодавства, правозастосовної та судової вітчизняної практики, рішень ЄСПЛ, з питань відшкодування шкоди у кримінальному провадженні, завданої внаслідок вчинення кримінального правопорушення та внесення пропозиції щодо підвищення ефективності реалізації правових норм з відшкодування шкоди потерпілому, цивільному позивачу в кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінальних правопорушень, є однією з ключових проблем сучасного кримінального правосуддя. Вказаний аспект кримінального провадження відіграє важливу роль у забезпеченні справедливості, відновленні порушених прав та інтересів потерпілих, а також у підтримці суспільного порядку. Відшкодування шкоди є не тільки моральним, але й юридичним обов'язком держави та особи, яка вчинила кримінальне правопорушення завдавши таку шкоду. Закон надає право підозрюваному, обвинуваченому право на будь-якій стадії кримінального провадження відшкодувати шкоду. Однак, наявність причинно-наслідкового зв'язку між протиправними діями підозрюваного, обвинуваченого, якими завдано шкоду потерпілому, цивільному позивачу і наслідками у вигляді шкоди, повинна бути доведена, оскільки, вид та розмір шкоди завданої кримінальним правопорушенням є обставинами, які підлягають обов'язковому доказуванню у кримінальному провадженні [6, с. 163].

Питання відшкодування шкоди в кримінальному провадженні набуває особливої ваги, оскільки безпосередньо впливає на відчуття справедливості у потерпілих та на їхнє відношення до правової системи загалом. Потерпілі мають право на отримання відшкодування, компенсації за завдану кримінальним правопорушенням шкоду. Стаття 1 Першого

протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод наголошує, що кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства й на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права [29]. Відшкодування шкоди потерпілому є одним із ключових аспектів кримінального провадження, що забезпечує реалізацію принципу справедливості. У практиці Європейського суду з прав людини (далі ЄСПЛ) питання компенсації шкоди нерозривно пов'язане з правами потерпілих, закріпленими в Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [7]. Згідно зі ст. 13 Конвенції, кожен має право на ефективний засіб правового захисту. Для потерпілих це включає і право на відшкодування, отримання компенсації за завдану ним кримінальним правопорушенням моральну, майнову або фізичну шкоду. Водночас реалізація такого права повинна не лише гарантуватися, але й забезпечуватися відповідними правовими механізмами держави, бути як своєчасною, так і повною з одночасним дотриманням відповідного балансу між правами потерпілих, цивільних позивачів і правами обвинувачених, цивільних відповідачів та їх можливостей.

ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово підкреслював, що ефективність судового процесу повинна забезпечувати інтереси як обвинуваченого, так і потерпілого. У справі «Кудла проти Польщі» Суд наголосив, що механізми правосуддя повинні гарантувати повагу до права на справедливий суд (ст. 6 Конвенції) і одночасно забезпечувати реальну можливість отримання компенсації потерпілим. Суд вважає, що в разі відсутності реальних перспектив отримання компенсації шкоди, потерпілий позбавляється доступу до ефективного правового захисту. Держава має відповідати за створення умов для компенсації, навіть якщо безпосереднє зобов'язання лягає на винну особу [31]. У справі «Опанащук та інші проти України», ЄСПЛ у своєму рішенні зазначив, що громадяни України, звернулися до національних судів з позовом про відшкодування майнової шкоди, заподіяної їхньому майну внаслідок злочинних дій інших осіб. Українські суди задовольнили їхні позови, постановивши виплату компенсації. Однак судові рішення залишалися невиконаними протягом тривалого часу через бездіяльність органів виконавчої служби та відсутність реального механізму стягнення коштів із винних осіб [32].

Факт завдання певної шкоди в сфері кримінального судочинства є однією з головних обставин, що підлягають доказуванню і центральним поняттям, яке відіграє ключову роль у визначенні відповідальності за вчинення злочинів і відновленні порушених прав потерпілих. Це поняття охоплює різні аспекти впливу злочинних дій на особу, суспільство і державу, та визначає шляхи з питань покарання винних осіб та відшкодування шкоди потерпілим.

Законодавством про кримінальну відповідальність завдана шкода визначається як негативні наслідки, що виникають внаслідок вчинення кримінального правопорушення [9]. Ці наслідки можуть мати різний характер – майновий, фізичний та моральний. Шкода може бути завдана як окремим особам, так і суспільству або державі в цілому. В загально-теоретичному розумінні шкода це зменшення або знищення майнової, немайнової чи іншої сфери потерпілої особи [3, с. 23].

У кримінальному провадженні важливо не тільки встановити факт вчинення злочину, але й оцінити розмір і характер завданої шкоди, що є основою для призначення відповідного покарання та відшкодування.

Майнова шкода включає в себе втрати, які можуть бути виражені в грошовому еквіваленті. Це можуть бути прямі збитки, такі як знищення або пошкодження майна, викрадення грошей або цінних речей, а також втрати, пов'язані з лікуванням фізичних травм чи інші фінансові витрати, які зазнали потерпілі внаслідок злочину.

Моральна шкода охоплює нематеріальні втрати, які завдаються особистим нематеріальним благам і цінностям, таким як честь, гідність, репутація, психічне або емоційне благополуччя. Водночас, визначення розміру моральної шкоди є складнішим, оскільки вона

не має прямого грошового еквіваленту, але іноді вимагає і справедливого грошового відшкодування, яке повинно враховувати всі обставини вчиненого кримінального правопорушення, його наслідки та вплив на потерпілого.

Фізична шкода включає тілесні ушкодження, які завдаються здоров'ю потерпілого. Це можуть бути як легкі тілесні ушкодження, так і важкі травми, які призводять до тривалого розладу здоров'я та необхідності його лікування, або до втрати працездатності. Саме тому фізична шкода часто поєднується з майновою та моральною шкодою, оскільки лікування фізичних травм вимагає фінансових витрат, а самі травми можуть мати серйозний психологічний вплив на потерпілого.

Відшкодування шкоди в кримінальному провадженні в Україні є важливим елементом забезпечення прав потерпілих та відновлення соціальної справедливості. Ця система базується на комплексі правових норм, які регулюють процесуальні та майнові аспекти відшкодування шкоди. Конституція України встановлює основні права та свободи громадян, включаючи право на захист від посягань на життя, здоров'я, честь та гідність, а також право на відшкодування майнової та моральної шкоди (ст. 3, ст. 55 Конституції України) [8]. Вказане створює конституційний фундамент для подальшого правового регулювання відшкодування шкоди особі в кримінальному провадженні.

З моменту надходження заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення та поданого цивільного позову, саме на органи досудового розслідування, прокурора законодавець покладає обов'язок щодо вжиття заходів направлених на виявлення певного майна (рухомого, нерухомого, грошових коштів, цінних паперів, коштовностей тощо) для забезпечення заявленого цивільного позову. Саме тому, вказані органи повинні відігравати ключову роль у кримінальному процесі, щодо встановлення розміру завданої шкоди, причинного зв'язку між протиправними діями чи бездіяльністю особи (підозрюваного) внаслідок якої ця шкода була завдана. Їхнє завдання полягає не лише у зборі доказів щодо обставин скоєного злочину, а й у визначенні масштабів та обставин, які обґрунтовують потребу відшкодування шкоди потерпілій стороні. Слідчі органи зобов'язані здійснювати комплексний збір доказів і щодо цього напрямку, а прокурор здійснювати належний прокурорський нагляд у ньому. Озвучене включає в себе фіксацію місця події, вилучення речових доказів, опитування свідків та інших учасників події. Для встановлення розміру шкоди слідчі здійснюють оцінку завданої кримінальним правопорушення шкоди. Проводять ретельний аналіз обставин скоєного, мотивів злочинця, у тому числі для встановлення причинного зв'язку із завданою шкодою та наслідків щодо потерпілого. З метою визначення розміру та обставин, внаслідок яких завдана шкода, і причин її настання слідчі органи можуть залучати спеціалістів та експертів з різних галузей: технічних, медичних, економічних, психологічних тощо. Експертні висновки сприяють у визначенні оцінки розміру завданої шкоди, та її впливу (наслідків) для потерпілого. А по завершенню кримінального провадження готують обґрунтований обвинувальний акт до суду в тому числі і, з питань відшкодування, чи компенсації шкоди потерпілому (цивільному позивачу).

Процес розгляду питання відшкодування шкоди судом є важливим етапом в правовій системі, спрямованим на відновлення справедливості для потерпілих осіб у кримінальному процесі. Цей процес базується на чітко визначених правових нормах та процедурах, які забезпечують об'єктивність та справедливість вирішення спорів щодо відшкодування завданої шкоди. Основою для розгляду питання відшкодування шкоди є відповідні норми кримінального процесуального права та цивільного законодавства. Кримінальний процесуальний кодекс України встановлює процедуру розгляду цивільних позовів у кримінальному провадженні (ст. 128 КПК), в той час як Цивільний кодекс України (ст. 1171–1177) регулює основні аспекти цивільного відшкодування шкоди [10; 33]. Законодавчі норми відіграють ключову роль з питань забезпечення правопорядку та справедливості в державі. Одним із важливих аспектів Кримінального процесуального кодексу України (далі

КПК) є регламентація порядку відшкодування шкоди, завданої злочином, в рамках кримінального провадження. Відповідно до ст. 128 КПК потерпілий має право пред'явити цивільний позов у кримінальному провадженні, що дозволяє йому одночасно з розглядом кримінального провадження від обвинуваченого, цивільного відповідача домогатися і відшкодування шкоди. Доказування обвинувачення, висунутого підозрюваному, обвинуваченому, нерозривно пов'язано з процесом доказування виду й розміру заподіяної ними шкоди [2, с. 369].

Водночас саме цивільний позов є одним із правових механізмів, що надає можливість потерпілому вимагати компенсації за завдану шкоду. Відповідно до ст. 128 КПК, потерпілий може пред'явити цивільний позов як під час досудового розслідування, так і до початку судового розгляду справи [10]. Це означає, що потерпілий має право заявити цивільний позов на захист своїх інтересів, як на стадії досудового розслідування так і по її завершенню, але лише до початку судового засідання (ч. 1 ст. 128 КПК). Вказане правове положення часто позбавляє можливості потерпілого в повній мірі реалізувати своє право на справедливий судовий розгляд та ефективне відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди чи її компенсацію, оскільки з причин недостатньої правової обізнаності потерпілих а іноді, і не добросовісного виконання органами досудового розслідування обов'язків щодо вручення пам'ятки про права потерпілого та їх роз'яснення, потерпілі своєчасно не подають цивільний позов, вважаючи, що достатньо їх заяви про вчинене кримінальне правопорушення та завдану шкоду. З метою усунення підґрунтя таким зловживанням, бажано передбачити в КПК України положення згідно до якого «Якщо факт завдання кримінальним правопорушенням шкоди потерпілому на досудовому розслідуванні не викликає сумніву, то від потерпілого обов'язково відбирається письмова заява щодо його бажання, чи не бажання подавати цивільний позов у кримінальному провадженні на відшкодування шкоди завданої йому кримінальним правопорушенням».

Процедура подання цивільного позову в рамках кримінального провадження є детально регламентованою. Зокрема, потерпілий повинен подати заяву про цивільний позов, яка включає в себе опис завданої шкоди та її розмір. Ця заява подається до органу досудового розслідування або до суду, який розглядає таке провадження. У разі задоволення цивільного позову, суд виносить рішення про відшкодування шкоди, що є обов'язковим для виконання. Цивільний кодекс України (далі ЦК) відіграє важливу роль у регулюванні відшкодування шкоди в кримінальному провадженні. Стаття 1166 ЦК України встановлює загальне правило, згідно з яким особа, яка завдала шкоди, зобов'язана її відшкодувати в повному обсязі [33]. Це правило поширюється на всі види шкоди, як майнової, так і моральної, що можуть бути завдані як фізичним, так і юридичним особам. Відповідно до статті 1166 ЦК України, відшкодування шкоди здійснюється незалежно від того, чи завдана шкода була умисно чи з необережності. Головною умовою для настання відповідальності є наявність причинного зв'язку між діями (або бездіяльністю) особи та завданою шкодою. Майнова шкода включає в себе всі втрати, яких зазнала потерпіла особа внаслідок правопорушення. Це можуть бути витрати на лікування, втрачений дохід, витрати на відновлення майна тощо. Водночас моральна шкода стосується нематеріальних втрат, таких як біль, страждання, втрата престижу або доброго імені. Відшкодування моральної шкоди є особливо важливим, оскільки вона може мати значний вплив на життя та добробут потерпілої особи. Цивільний кодекс також встановлює деякі винятки та обмеження щодо відшкодування шкоди. Наприклад, шкода, завдана під час виконання службових обов'язків, або за умови наявності обставин непереборної сили, може не підлягати відшкодуванню. Однак такі випадки мають бути чітко визначені законодавством та підкріплені відповідними доказами. У контексті кримінального провадження, питання відшкодування шкоди є невід'ємною частиною процесу реабілітації потерпілих. Суд, розглядаючи кримінальне провадження, також розглядає питання цивільного позову, що

дозволяє потерпілому отримати компенсацію за завдані збитки. Це забезпечує комплексний підхід до захисту прав та інтересів потерпілих, сприяє відновленню справедливості та запобігає можливості уникнення відповідальності за завдану шкоду. Під особливим захистом у кримінальному провадженні повинні перебувати і порушені права дитини, яка зазнала насильства [11, с. 7].

На сучасному етапі в Україні актуальними, і до сих пір до кінця не вирішеними залишаються питання щодо відшкодування шкоди завданої потерпілим внаслідок вчинення злочинів, пов'язаних зі збройною агресією росії проти України, як і питання щодо відшкодування потерпілим за рахунок держави шкоди, завданої злочином не пов'язаним зі збройною агресією росії.

Щодо першого питання, то постановою Кабінету Міністрів України щодо збройної агресії росії, визначено за якими напрямками ділитись шкода та збитки, завдані потерпілому. Аналіз даної постанови дає змогу виокремити такі: всі людські втрати (смерть або каліцтво цивільних осіб), що виникли внаслідок збройної агресії росії, а також витрати, пов'язані з призначенням різних видів державної соціальної допомоги та наданням соціальних послуг; економічні втрати, пов'язані з людськими втратами; військові втрати; втрати, пов'язані із забезпеченням публічної безпеки і порядку, протидії злочинності, забезпеченням безпеки дорожнього руху; втрати пов'язані із забезпеченням недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні, здійсненям пропуску через державний кордон захистом населення і територій від надзвичайних ситуацій, бойовими діями; соціальний захист ветеранів війни; втрати об'єктів громадських будівель; втрати об'єктів житлово-комунального господарства та інші втрати, які стосуються навколишнього середовища, наприклад втрати надр, земельних ресурсів втрати приватних підприємств, установ та організацій тощо [18]. Щодо другого питання, слід зазначити, що з метою дотримання вимог практики Європейських держав з питань відшкодування шкоди потерпілому за рахунок держави та положень Конституції України з цих питань, нашим законодавцем у нормах цивільного законодавства передбачається, що шкода, яка була завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю внаслідок злочину, окрім цього й майнова шкода, завдана майну фізичної особи внаслідок злочину, у разі якщо не встановлено особу, яка вчинила злочин, або якщо вона є неплатоспроможною, відшкодовується потерпілому державою. Умови та порядок відшкодування такої шкоди встановлюються спеціальним законом (ст. ст. 1177, 1207 ЦК України).

З наведеного випливає, що окреслені приписи не є нормами прямої дії. Як зазначають автори, з точки зору юридичної техніки ч. 2 ст. 1177 та ч. 2 ст. 1207 ЦК України викладені нетипово, та не характерно для цивільного законодавства у цілому, оскільки без прийняття спеціального закону, посилення на ці норми та їх реалізація є неможливими. [1, с. 37]. Погоджуючись з думкою Попелюшко В.О., слід зазначити, що найкоротшим шляхом для відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди є подання цивільного позову у кримінальному провадженні. [13, с. 2]. Саме таким способом можна досягти вказані цілі у найкоротші строки, оскільки вирішення цивільного позову іншим шляхом, а саме: особисте подання цивільного позову та його вирішення в порядку цивільного судочинства, стає можливим лише після набрання законної сили судового рішення у провадженні, яке розглядається в порядку кримінального судочинства. А оскільки розгляд судом кримінального провадження по суті та винесення ним підсумкового рішення, яке вступило в законну силу, може бути дуже розтягнутим у часі, то і право потерпілого на відшкодування, компенсацію завданої шкоди в порядку цивільного судочинства (за результатами судового розгляду кримінального провадження) відкладається, і не може бути реалізовано своєчасно. До того ж, при пред'явленні цивільного позову в кримінальному провадженні потерпілим (цивільним позивачем) судовий збір не сплачується, а при його задоволенні з засудженого не стягується [17]. Визначений порядок щодо подання цивільного позову в кримінальному

провадженні спрямований на відновлення прав та інтересів потерпілих, цивільних позивачів, які зазнали певної шкоди внаслідок вчинення кримінального правопорушення. Вказаний порядок направлений не лише на сприяння справедливому відшкодуванню чи компенсації особі завданої шкоди, але й відіграє важливу роль у забезпеченні державного захисту прав потерпілих (цивільних позивачів) і покаранні винних. До того ж, потерпілий повинен мати правові гарантії щодо реалізації його права на відшкодування шкоди завданої кримінальним правопорушенням не пов'язаним зі збройною агресією росії за рахунок держави, у випадку, коли не встановлено особи злочинця, або останній неспроможний завдану шкоду йому відшкодувати.

Відшкодування шкоди в Україні є важливою складовою правової системи, але він стикається з рядом проблем і викликів, які ускладнюють процес індивідуального та судового захисту прав потерпілих. Однією з найбільших проблем є недостатній рівень компенсації, яку отримують потерпілі. Часто судові рішення встановлюють відшкодування шкоди у недостатніх сумах, що не відповідає реальним втратам потерпілих, особливо у випадках великих матеріальних збитків або серйозних моральних страждань. Судові процедури в Україні можуть бути довгими та складними, що ускладнює доступ потерпілих до справедливості. Довгі терміни розгляду справ можуть призвести до затримок у відшкодуванні шкоди, що негативно впливає на становище потерпілих та їхнє економічне благополуччя.

У ч. 3 ст. 127 КПК України зазначається, що шкода, завдана потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, компенсується йому за рахунок Державного бюджету України у випадках та у порядку, передбачених законом. Хоча в зазначеній нормі, і є положення про відшкодування шкоди завданої потерпілій особі, за рахунок держави у випадках та в порядку, визначеному передбаченим законом, на превеликий жаль, утворюючи велику кількість проблем – поки що в Україні такого закону не існує, окрім цього й відсутній відповідний фонд, що є значною прогалиною у сучасному законодавстві, створення якого неодноразово декларувалося політичними діячами, представниками влади, але й приймалися відповідні рішення Верховною Радою України та Президентом України.

За даними Єдиного державного реєстру судових рішень (далі – ЄДРСР) (з використанням такого фільтру пошуку, як : «не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення») протягом чотирьох місяців 2021 року судами України було всього винесено 41 315 ухвал суду. Вибіркове вивчення даних ухвал, дало такі результати: більше 140 ухвал про закриття кримінального провадження прийнято з підстав не встановлення особи (підозрюваного), яка вчинила кримінальне правопорушення. За весь 2020 рік за даними ЄДРСР, встановлено 13 5297 справ, що мають аналогічний предмет розгляду [5]. Звичайно, що в наведених випадках інтереси потерпілого щодо відшкодування шкоди завданої йому кримінальним правопорушенням, державою не забезпечуються.

Слід зазначити, що вітчизняним законодавцем ще у січні 2006 року була зроблена спроба прийняти відповідний закон про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди громадянам потерпілим від злочину. Нормами цього законопроекту було передбачено право потерпілого на відшкодування за рахунок держави матеріального збитку від злочину в розмірі, що перевищував 1660 грн, у випадку, якщо правоохоронні органи впродовж півроку не змогли встановити особистість злочинця.

Передбачалося, що звернення з вимогою про відшкодування шкоди подається особою на ім'я прокурора, який здійснює нагляд за розслідуванням кримінальної справи, не раніше, ніж через півроку з дня винесення постанови про визнання громадянина потерпілим за даною кримінальною справою. А прокурор упродовж 30 днів після перевірки обґрунтованості підстав, зазначених у заяві, спрямовує її в суд. Постановою також передбачалося, що справу про відшкодування громадянину матеріального збитку за рахунок держави розглядають відповідні місцеві суди. Така справа розглядається суддею одноособово. Грома-

дянин (потерпілий) звільняється від сплати державного збору та інших зборів при розгляді даної категорії справ. Рішення суду вступає в силу через десять днів із дня його оголошення. Водночас, законопроектом передбачався і механізм ускладнення умов отримання відшкодування шкоди, щоб виключити спроби зловживання за рахунок держави. Так, за його нормами передбачалося, що майновий збиток повинен відшкодовуватися громадянинові в повному обсязі, але збиток не міг перевищувати 100 мінімальних розмірів заробітної плати, визначеної законом на час прийняття судом рішення в справі про відшкодування такого збитку. А саме виконання рішення суду про відшкодування матеріального збитку за рахунок держави покладалося на органи державної виконавчої служби Міністерства юстиції за рахунок коштів держбюджету зі спеціального фонду потерпілого в Україні. Було запропоновано, щоб, такий фонд потерпілого створювався в розмірі, еквівалентному не менше 2 млн. євро на рік. Вказаний проект закону «Про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди громадянам потерпілим від злочину» від 17 січня 2006 р., був вже пройшов у Верховній Раді перше читання [26]. Але, з невідомих причин, вже 19 квітня 2007 року Постановою Верховної Ради України № 954-V було скасовано попереднє рішення Верховної Ради України від 17 січня 2006 року про прийняття за основу проекту Закону України «Про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди громадянам, які потерпіли від злочину», та знято законопроект з подальшого його розгляду [22]. Далі, Верховною Радою України, у 1993 році Постановою № 2931-XII «Про стан виконання законів і постанов Верховної Ради України з питань правопорядку і заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю» пунктом шостим передбачалась необхідність розгляду питання про створення Фонду відшкодування збитків громадянам, які потерпіли від злочинів та зловживань владою [23]. Трохи пізніше, у 1995 році Президент України своїм Розпорядженням також звернув особливу увагу, на необхідності координації роботи у питанні створення проекту Положення про Державний фонд допомоги потерпілим від злочинних посягань. Але на жаль реалізація такої пропозиції не відбулася, і фонд з відшкодування шкоди потерпілим від злочину створено не було [19].

У подальшому до Верховної ради України три рази вносилися відповідні законопроекти: у 2001 р. [24], у 2004 р. [26] та у 2010 р. [25], які з різних причин не набули статусу Закону.

Упродовж останніх кількох років до Верховної Ради України від Кабінету Міністрів України також надходили законопроекти з питань відшкодування шкоди потерпілому в кримінальному провадженні, а саме: «Про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень» законопроект від 03.03.2020 № 3149 та законопроект від 17.07.2020 № 3892 [27; 28]. Перший із поданих законопроектів перебував у Верховній Раді України всього два дні, після чого був відкликаний. Щодо проекту Закону від 17.07.2020 № 3892, то він був розглянутий Верховною Радою України, однак 02.02.2021 був направлений автору законодавчої ініціативи на доопрацювання [4, с. 9]. Слободянюк П. Л. слушно зазначає, що головним обов'язком держави є: утвердження та забезпечення прав і свобод людини, саме тому цілком та повністю вся діяльність осіб, що ведуть кримінальні провадження, має бути спрямована на реальне забезпечення прав і законних інтересів учасників цього провадження, насамперед потерпілого, адже саме його права було порушено шляхом скоєння кримінально протиправних дій проти нього, але аж ніяк не права підозрюваного чи обвинуваченого першочергово. Метою кримінального провадження є не тільки притягнення до відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, а й усунення його наслідків, зокрема пов'язаних із порушенням майнових прав фізичних та юридичних осіб, які зазнали шкоди від скоєного щодо них кримінального правопорушення [30, с. 76].

Як слушно зазначають Ю. Паршин, Д. Санакоєв, Є. Омаров під час визначення або проведення оцінки майна та майнових прав треба керуватися Законом України «Про оцінку

майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [21], в якому визначено загальні засади проведення оцінки майна, а також ситуації обов'язкового проведення такої оцінки, зокрема в разі визначення збитків або розміру відшкодування у випадках, встановлених законом; в інших випадках за рішенням суду або у зв'язку з необхідністю захисту суспільних інтересів [12, с. 77].

Вторгнення військ російської федерації на територію України посилює рівень проблематичності у питаннях щодо відшкодування шкоди потерпілому, адже у таких справах завжди підозрюваним або обвинуваченим, тобто стороною відповідача виступає російська федерація, між тим, у більшості випадків неможливо визначити конкретну особу або групу осіб, які вчинили правопорушення проти життя, здоров'я, статевої недоторканості, честі та гідності осіб, власності українців тощо внаслідок окупації багатьох населених пунктів України. Росіяни щодня наносять шкоду українському народові, у будь-яких її проявах, у тому числі і дистанційно, внаслідок здійснення авіаційних бомбардувань, ракетних атак завдають фізичну шкоду позбавляючи людей життя або здоров'я. Завдають моральну шкоду, у вигляді різного роду психологічних травм, позбавлення людини подальшої можливості займатися бажаною для неї роботою, у тому числі пов'язаною з втратою рідних, близьких людей, міцних соціальних зв'язків тощо. Майнову шкоду, розкрадаючи та знищуючи рухоме і нерухоме майно громадян. Все вказане унеможливає потерпілій особі реалізувати у повному обсязі своє право на відшкодування чи компенсацію завданої їй шкоди, та досягнути бажаної мети, оскільки, якщо і встановлюється такий підозрюваний в порядку спеціального досудового розслідування та здійснюється судовий розгляд (без участі обвинуваченого) і виноситься обвинувальний вирок суду, то завдана потерпілому (цивільному позивачу) шкода в силу багатьох обставин не відшкодовується, і не компенсується.

Слід зазначити, що постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації» від 20 березня 2022 р. № 326 серед іншого, вказано і на основні показники, які підлягають врахуванню під час здійснення такої оцінки, до них віднесено показники щодо людських втрат, витрат на виплату одноразової грошової допомоги постраждалим, у тому числі матеріальні витрати безпосередньо правоохоронних органів та витрати на утилізацію пошкодженої техніки і майна [18].

На сьогодні потерпілі від збройної агресії ворога стикаються з проблемою щодо відшкодування, компенсації завданої їм шкоди, через відсутність можливості отримати за національним судовим рішенням згоди від росії щодо задоволення заявленого цивільного позову в кримінальному провадженні. Крім цього, законодавством України передбачено і певний судовий імунітет, за яким пред'явлення позову до іноземної держави, залучення іноземної держави до участі у справі як відповідача або третьої особи, накладення арешту на майно, яке належить іноземній державі та знаходиться на території України, застосування щодо такого майна інших засобів забезпечення позову і звернення стягнення на таке майно можуть бути допущені лише за згодою компетентних органів відповідної держави, якщо інше не передбачено міжнародним договором України або законом України (ст. 79 Закону України Про міжнародне приватне право) [20]. Звичайно, що за такої правової процедури є неможливим отримання від дипломатичного представництва росії, згоди на участь її як відповідача у кримінальному провадженні, оскільки починаючи з 24.02.2022 року надсилання відповідних документів щодо завданої шкоди є неможливим у зв'язку з розірванням дипломатичних зносин України з РФ. Саме тому не випадково згідно рішень Верховного суду України у цивільних справах суди України вже мають право ігнорувати судовий імунітет росії, як держави агресора, оскільки остання діє не у межах свого суверенного права на самооборону, а навпаки віроломно порушує усі суверені права України, діючи на її території, та вчиняючи злочини, і тому

безумовно надалі не користується таким імунітетом, і формування запиту про отримання її згоди бути відповідачем у справі є недоречним [16]. Близькі за змістом висновки також містяться у Постанові Верховного Суду у складі Касаційного цивільного суду (справа № 490/9551/19 від 08.06.2022) [14]. У постанові Верховного Суду у складі Касаційного цивільного суду від 18.05.2022 року по справ № 760/17232/20 [15].

Іншим проблемним аспектом з відшкодування шкоди потерпілим у кримінальному провадженні є існуюча іноді неможливість завершення розгляду справи судом по суті, оскільки саме провадження було розпочато на території України, а під час досудового розслідування вказану територію було військовими росії окуповано, загинули певні учасники цього кримінального провадження, знищено всі його матеріали тощо.

В цілому оцінка вартості пошкодженого та втраченого майна від проведення військових дій держави агресора є питанням складним та багатоплановим, оскільки вимагає враховувати різні грані отриманих втрат, але під час їх розгляду необхідно використовувати цільовий та однозначний підхід щодо оцінки такого майна визначеними законом суб'єктами такої діяльності [12, с. 80]. Суттєвою перепорою з питань відшкодування потерпілому шкоди завданої кримінальним правопорушенням є також недостатня правова обізнаність окремих громадян щодо своїх прав на відшкодування шкоди та передбачених з цього правових процедур, які необхідно дотримуватися для отримання бажаного відшкодування чи компенсації, внаслідок чого потерпілі у кримінальному провадженні не звертаються, або своєчасно не звертаються з цивільним позовом до суду, і як наслідок не отримують повноцінного захисту своїх прав.

Висновки. Виходячи з аналізу вітчизняних та міжнародних правових положень, думок вчених, рішень ЄСПЛ та практики, що склалася з питань відшкодування шкоди у кримінальному провадженні, завданої кримінальним правопорушенням, слід зазначити, що з одного боку в сучасних умовах, що склалися в державі, потерпілим особам своєчасно, і у повному обсязі не відшкодовується завдана кримінальним правопорушенням шкода через неспроможність винних у цьому осіб, їх небажання відшкодовувати шкоду, а з іншого, у недосконалої та недостатності існуючих правових механізмів і фінансових ресурсів з боку держави для забезпечення відшкодування, компенсації завданої шкоди.

Але такі обставини не повинні лягати тягарем на особу, якій завдано шкоду, і породжувати проблеми у потерпілих щодо відшкодування їм завданої шкоди, оскільки, як вже було вище зазначено, відповідно з судовою практикою ЄСПЛ саме держава має відповідати за створення умов для відшкодування, компенсації завданої шкоди потерпілим, навіть якщо безпосереднє зобов'язання щодо цього лягає на винну особу.

Існує необхідність у вдосконаленні положень національного законодавства, підвищення поінформованості потерпілих у кримінальному провадженні, з цією метою бажано також передбачити в КПК України і положення, згідно до якого «Якщо факт завдання кримінальним правопорушенням шкоди потерпілому на досудовому розслідуванні не викликає сумніву, то від потерпілого обов'язково відбирається письмова заява щодо його бажання, чи не бажання подавати цивільний позов у кримінальному провадженні на відшкодування шкоди завданої йому кримінальним правопорушенням». Доцільно також в нормах КПК та кримінального виконавчого кодексу України передбачити положення, за яким факт відшкодування шкоди потерпілому засудженим за кримінальне правопорушення вважається обставиною для перегляду судом строку покарання щодо його зменшення, заміни виду покарання, зміни умов тримання, переведення засудженого у менш суворий режим утримання чи відбуття покарання. Також, для забезпечення справедливого відшкодування (компенсації) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, існує необхідність у більш ефективному використанні передбачених законом ресурсів, створенні державного фонду відшкодування шкоди потерпілим у кримінальному провадженні. Вдосконалення законодавства, спрощення судових процедур, підвищення правової освіти громадян та ефективне

використання ресурсів держави і міжнародних організацій, що є ключовими кроками для вирішення проблем із забезпечення своєчасного та справедливого відшкодування (компенсації) завданої кримінальним правопорушенням шкоди потерпілим особам.

Список використаних джерел

1. Баранова Л. М., Сиротенко С. Є., Сірий М. І. Компенсація шкоди жертвам насильницьких злочинів в Україні (фахові аспекти). Київ : Наш час, 2006. 100 с.
2. Віденко Є. В. Цивільний позов у кримінальному провадженні України як «інструмент» захисту прав потерпілого. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 5. С. 368–370.
3. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2016. 40 с.
4. Гордаш А. С. Проблеми імплементації європейської конвенції про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів. *Science, latest trends, modern problems and improvement of theories : the 34th International scientific and practical conference* (Warsaw, Poland, August 29 – September 01, 2023). Warsaw, Poland : International Science Group, 2023. p. 133–135.
5. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.
6. Сна І. В., Алімов К. О. Відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, як умова реалізації кримінального процесуального компромісу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. Вип. 76. Ч. 2. С. 156–164.
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Ратифікована Законом України від 17.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
8. Конституція України : Закон України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
9. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10. № 11–12. № 13. Ст. 88.
11. Павлова Н. В. Роль спеціаліста у проведенні допиту малолітньої особи, постраждалої від насильства. *Криміналістичний вісник*. 2020. № 2 (34). С. 7–16.
12. Паршин Ю., Санакоєв Д., Омаров Є. Окремі питання визначення шкоди та збитків, пов'язаних із забезпеченням публічної безпеки і порядку в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. Спец. вип. № 2. С. 76–82.
13. Попелюшко В. О. Цивільний позов у кримінальному провадженні: практичний аспект. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2021. № 1 (23). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21pvooppa.pdf>.
14. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 490/9551/19 від 08.06.2022. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104728451&red=1000033befff1ce83f765c42af4eddc59faa6c&d=5>.
15. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 760/17232/20-ц від 18.05.2022. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104635312&red=100003af94157f91916c8d1f84998c25cb46f1&d=5>.
16. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третньої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 308/9708/19 від 14.04.2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104086064>.
17. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 187/291/17 від 23.01.2019. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79439726/>.
18. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>.
19. Про заходи щодо активізації боротьби з корупцією і організованою злочинністю : Розпорядження Президента України від 10 лютого 1995 р. № 35/95-рп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/35/95-rp#Text>.
20. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>.

21. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : Закон України від 12.07.2001. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 47. Ст. 251.
22. Про скасування рішення Верховної Ради України про прийняття за основу проекту Закону України про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди громадянам, які потерпіли від злочину : Постанова Верховної Ради України від 19.04.2007 № 954-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/954-V#Text>.
23. Про стан виконання законів і постанов Верховної Ради України з питань правопорядку і заходи щодо посилення боротьби із злочинністю : Постанова Верховної Ради України від 26 січня 1993 р. № 2931-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2931-12>.
24. Проект Закону про відшкодування громадянам матеріального збитку, заподіяного злочинами від 11.09.2001 № 61. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=10915&pf35401=19030>.
25. Проект Закону про відшкодування за рахунок держави майнової шкоди фізичним особам, які потерпіли від злочину від 27.10.2010 № 7303. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=7303&skl=7.
26. Проект Закону про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди громадянам, які потерпіли від злочину від 25.10.2004 № 6283. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=6283&skl=5.
27. Проект Закону про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень від 03.03.2020 № 3149. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68286.
28. Проект Закону про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень від 17.07.2020 № 3892. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/3413>.
29. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20.03.1952. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text.
30. Слободянюк П. Л. Захист прав потерпілого на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 6. С. 74–78. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2018/18.pdf.
31. Справа «Кудла проти Польщі» : рішення Європейського Суду з прав людини від 26 жовтня 2000 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO2373>.
32. Справа «Опанашук та інші проти України» : рішення Європейського Суду з прав людини від 22 липня 2021 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SOO01485>.
33. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № № 40–44. Ст. 356.

Надійшла до редакції 07.03.2025

References

1. Baranova, L. M., Syrotenko, S. Ye., Siryi, M. I. (2006) *Kompensatsiia shkody zhertvam nasylnytskykh zlochyniv v Ukraini (fakhovi aspekty)* [Compensation for victims of violent crimes in Ukraine (professional aspects)]. Kyiv : Nash chas. 100 p. [in Ukr.].
2. Videnko, Ye. V. (2014) *Tsyvilnyi pozov u kryminalnomu provadzhenni Ukrainy yak «instrument» zakhystu prav poterpiloho* [Civil lawsuit in criminal proceedings in Ukraine as a «tool» for protecting the rights of the victim]. *Porivnialno-analitychne pravo*. № 5, pp. 368–370. [in Ukr.].
3. Hloviuk, I. V. (2016) *Kryminalno-protsesualni funktsii: teoretyko-metodolohichni zasady i praktyka realizatsii* [Criminal procedural functions: theoretical and methodological principles and implementation practice] : avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk : 12.00.09. Odesa. 40 p. [in Ukr.].
4. Hordash, A. S. (2023) *Problemy implementatsii yevropeiskoi konventsii pro vidshkoduvannia zbytkiv zhertvam nasylnytskykh zlochyniv* [Problems of implementing the European Convention on Compensation to Victims of Violent Crimes]. *Science, latest trends, modern problems and improvement of theories : the 34th International scientific and practical conference* (Warsaw, Poland, August 29 – September 01, 2023). Warsaw, Poland : International Science Group, pp. 133–135. [in Ukr.].
5. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/>. [in Ukr.].

6. Yena, I. V., Alimov, K. O. (2023) Vidshkoduvannia shkody, zavdanoi kryminalnym pravoporushenniam, yak umova realizatsii kryminalnoho protsesualnoho kompromisu [Compensation for damage caused by a criminal offense as a condition for the implementation of a criminal procedural compromise]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii : Pravo*. Iss. 76. Part 2, pp. 156–164. [in Ukr.].
7. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms] vid 04.11.1950. Ratyfikovana Zakonom Ukrainy vid 17.07.1997. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. [in Ukr.].
8. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 28.06.1996. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. Art. 141. [in Ukr.].
9. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 05.04.2001. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2001. № 25. Art. 131. [in Ukr.].
10. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 13.04.2012. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2013. № 9–10. № 11–12. № 13. Art. 88. [in Ukr.].
11. Pavlova, N. V. (2020) Rol spetsialista u provedenni dopytu malolitnoi osoby, postrazhdaloi vid nasylstva [The role of a specialist in conducting an interrogation of a minor victim of violence]. *Kryminalistychnyi visnyk*. № 2 (34), pp. 7–16. [in Ukr.].
12. Parshyn, Yu., Sanakoiev, D., Omarov, Ye. (2022) Okremi pytannia vyznachennia shkody ta zbytkiv, poviazanykh iz zabezpechenniam publichnoi bezpeky i poriadku v umovakh voiennoho stanu [Certain issues of determining harm and losses related to ensuring public safety and order under martial law]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. Spec. Iss. № 2, pp. 76–82. [in Ukr.].
13. Popeliushko, V. O. (2021) Tsyvilnyi pozov u kryminalnomu provadzhenni: praktychnyi aspekt [Civil claim in criminal proceedings: practical aspect]. *Chasopys Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Serii «Pravo»*. № 1 (23). Retrieved from <http://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21pvoppa.pdf>. [in Ukr.].
14. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Druhoi sudovoi palaty Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu u spravi № 490/9551/19 vid 08.06.2022 [Resolution of the Supreme Court composed of the panel of judges of the Second Judicial Chamber of the Civil Court of Cassation in case No. 490/9551/19 dated 08.06.2022]. Retrieved from <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104728451&red=1000033befflce83f765c42af4eddc59faa6c&d=5>. [in Ukr.].
15. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Pershoi sudovoi palaty Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu u spravi № 760/17232/20-ts vid 18.05.2022 [Resolution of the Supreme Court composed of the panel of judges of the First Judicial Chamber of the Civil Court of Cassation in case No. 760/17232/20-ts dated 05/18/2022]. Retrieved from <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104635312&red=100003af94157f91916c8d1f84998c25cb46f1&d=5>. [in Ukr.].
16. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Tretoi sudovoi palaty Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu u spravi № 308/9708/19 vid 14.04.2022 [Resolution of the Supreme Court composed of the panel of judges of the Third Judicial Chamber of the Civil Court of Cassation in case No. 308/9708/19 dated April 14, 2022]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104086064>. [in Ukr.].
17. Postanova Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu u spravi № 187/291/17 vid 23.01.2019 [Resolution of the Supreme Court of Appeals in case No. 187/291/17 dated January 23, 2019]. Retrieved from <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79439726/>. [in Ukr.].
18. Pro zatverdzhennia Poriadku vyznachennia shkody ta zbytkiv, zavdanykh Ukraini vnaslidok zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii [On approval of the Procedure for determining damage and losses caused to Ukraine as a result of the armed aggression of the Russian Federation] : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.03.2022 № 326. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>. [in Ukr.].
19. Pro zakhody shchodo aktyvizatsii borotby z koruptsiieiu i orhanizovanoiu zlochynnistiu [On measures to intensify the fight against corruption and organized crime] : Rozporiadzhennia Prezydenta Ukrainy vid 10 liutoho 1995 r. № 35/95-rp. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/35/95-p#Text>. [in Ukr.].
20. Pro mizhnarodne pryvatne pravo [On private international law] : Zakon Ukrainy vid 23.06.2005. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>. [in Ukr.].

21. Pro otsinku maina, mainovykh prav ta profesiinu otsinochnu diialnist v Ukraini [On the valuation of property, property rights and professional valuation activities in Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 12.07.2001. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2001. № 47. Art. 251. [in Ukr.].
22. Pro skasuvannia rishennia Verkhovnoi Rady Ukrainy pro pryiniattia za osnovu proektu Zakonu Ukrainy pro vidshkoduvannia za rakhunok derzhavy materialnoi shkody hromadianam, yaki poterpily vid zlochynu [On Cancellation of the Decision of the Verkhovna Rada of Ukraine on Adoption as a Basis of the Draft Law of Ukraine on Compensation at the Expense of the State for Material Damage to Citizens Who Suffered from a Crime] : Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 19.04.2007 № 954-V. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/954-V#Text>. [in Ukr.].
23. Pro stan vykonannia zakoniv i postanov Verkhovnoi Rady Ukrainy z pytan pravoporiadku i zakhody shchodo posylennia borotby iz zlochynnistiu [On the status of implementation of laws and resolutions of the Verkhovna Rada of Ukraine on law and order issues and measures to strengthen the fight against crime] : Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 26 sichnia 1993 r. № 2931-XII. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2931-12>. [in Ukr.].
24. Proekt Zakonu pro vidshkoduvannia hromadianam materialnoho zbytku, zapodiianoho zlochynamy [Draft Law on compensation to citizens for material damage caused by crimes] vid 11.09.2001 № 61. Retrieved from <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=10915&pf35401=19030>. [in Ukr.].
25. Proekt Zakonu pro vidshkoduvannia za rakhunok derzhavy mainovoi shkody fizychnym osobam, yaki poterpily vid zlochynu [Draft Law on compensation at the expense of the state for property damage to individuals who have suffered from a crime] vid 27.10.2010 № 7303. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=7303&skl=7. [in Ukr.].
26. Proekt Zakonu pro vidshkoduvannia za rakhunok derzhavy materialnoi shkody hromadianam, yaki poterpily vid zlochynu [Draft Law on compensation at the expense of the state for material damage to citizens who have suffered from a crime] vid 25.10.2004 № 6283. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=6283&skl=5. [in Ukr.].
27. Proekt Zakonu pro vidshkoduvannia shkody poterpilym vid nasylnytskykh kryminalnykh pravoporushen [Draft Law on compensation for damage to victims of violent criminal offenses] vid 03.03.2020 № 3149. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68286. [in Ukr.].
28. Proekt Zakonu pro vidshkoduvannia shkody poterpilym vid nasylnytskykh kryminalnykh pravoporushen [Draft Law on compensation for damage to victims of violent criminal offenses] vid 17.07.2020 № 3892. Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/3413>. [in Ukr.].
29. Protokol do Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms] vid 20.03.1952. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text. [in Ukr.].
30. Slobodianiuk, P. L. (2018) Zakhyst prav poterpiloho na vidshkoduvannia shkody, zavdanoi kryminalnym pravoporushenniam [Protection of the victim's rights to compensation for damage caused by a criminal offense]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 6, pp. 74–78. Retrieved from http://www.lsej.org.ua/6_2018/18.pdf. [in Ukr.].
31. Sprava «Kudla proty Polshchi» [The case of «Kudla v. Poland»] : rishennia Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny vid 26 zhovtnia 2000 r. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/SO2373>. [in Ukr.].
32. Sprava «Opanashchuk ta inshi proty Ukrainy» [The case of «Opanashchuk and Others v. Ukraine»] : rishennia Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny vid 22 lypnia 2021 r. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/SO01485>. [in Ukr.].
33. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [Civil Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 16.01.2003. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2003. № № 40–44. Art. 356. [in Ukr.].

ABSTRACT

Volodymyr Fedchenko, Ilona Kahdina. Compensation for damage caused by criminal offenses in criminal proceedings

The issue of compensation for the victim, civil plaintiff damage caused as a result of a criminal offense are examined in the article.

These issues concern not only the realization of the right of the victim, civil plaintiff and civil defendant to compensation for damage caused by a criminal offense, but also ensuring justice in criminal proceedings as a whole. The study focuses on legal aspects regarding the procedure for reimbursement, compensation

for such damage, law enforcement practices that have developed from this. The main provisions on which compensation for damage is based, as well as the rights and obligations of individual participants in criminal proceedings in this context are covered. The analysis of domestic and international legal acts, decisions of the European Court of Human Rights on this issue is carried out. The procedure for ensuring the implementation of decisions on reimbursement and compensation to the victim, civil plaintiff caused by a criminal offense are explored. The judicial domestic practice has been worked out, which testifies to the different approaches that have developed in the field of criminal proceedings on the issue of compensation for damage caused as the result of a criminal offense. The problematic aspects that arise during the implementation of the right to compensation for damage are emphasized, conclusions on the need to amend and supplement the current legislation in order to improve the effectiveness of existing legal norms for compensation for damage caused by criminal offenses in criminal proceedings are made.

Key words: *criminal offence, proceeding, victim, civil plaintiff, civil suit, caused harm, reimbursement, compensation for damage, suspected, defendant, civil defendant, pre-trial investigation agency, prosecutor, court.*